

ARTIKKELI

<https://doi.org/10.33350/ka.80332>

Lasten arjen hyvinvoinnin tekijät

**Kati Kallinen, Anna Nikupeteri, Merja Laitinen, Lauri Lantela,
Tuija Turunen, Henna Nurmi & Jaana Leinonen**

Tarkastelemme artikkelissa, millaisista tekijöistä lasten arjen hyvinvointi rakentuu lasten kertomana. Tutkimus nojautuu lapsuuden sosiologiseen tutkimusperinteseen, jossa lapset ymmärretään aktiivisina toimijoina. Osallistumme tutkimukselamme lasten hyvinvointia käsittelevään tutkimuskeskusteluun sekä tuotamme tietoa lasten hyvinvoinnista päätöksenteon, palveluiden kehittämisen ja lasten hyvinvoinnin edistämisen tueksi. Artikkelit on osa laajempaa Perhekeskustoimintamalli Lappiin – integroidut monitoimijaiset palvelut perheille -hanketta (2017–2018), jonka tavoitteena oli kehittää lapsiperheille suunnattuja hyvinvointia tukevia palveluja sekä tuottaa tutkimustietoa kehittämistyöhön. Artikkelissa analysoimme päiväkodeissa ja kouluissa kerättyjä lasten ryhmä- ja parihaastatteluaineistoja, joihin osallistui yhteensä 115 lasta. Muodostimme narratiivisen sisällönanalyysin perusteella neljä narratiivista, joista lasten hyvinvointi rakentuu: 1) turvallisuuden rakentuminen, 2) kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen, 3) tietämisen ja päätöksenteon mahdollisuus sekä 4) aktiivinen osallisuus ja toimijuus. Tutkimuksen mukaan lapsilla on rajalliset mahdollisuudet toimia aktiivisina osallistujina arjessaan. Tulokset korostavat pienten, arkisten asioiden merkitystä lasten hyvinvoinnille. Lasten tiedon kuunteleminen heidän hyvinvointiaan koskevissa asioissa edellyttää lasten kohtautamista arjessa, suhtautumista lapsiin aktiivisina toimijoina ja tiedontuottajina sekä lasten hyvinvoinnille antamien merkitysten arvostamista.

Johdanto

Tarkastelemme artikkelissa, millaisista tekijöistä lasten arjen hyvinvointi rakentuu lasten kertomana. Lasten subjektiivista hyvinvointia koskevan tiedon tarkastelu on yhteiskunnallisesti ajankohtainen teema, ja lasten hyvinvoinnin tukeminen on ollut jo pitkään keskeisellä sijalla valtakunnallisessa kehittämistyössä sekä kuntien ja maakuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tavoitteissa (esim. Kaukonen ym. 2018). Tästä huolimatta lasten tuottamaa tietoa arjen hyvinvointia rakentavista tekijöistä ei ole ollut riittävästi saatavilla, eikä sitä ole hyödynnetty systemaattisesti areenoilla, joilla lapsille kohdennettuja palveluja suunnitellaan ja kehitetään (Helavirta 2011; Kääriäinen 2019, 382; Metsäpelto ym. 2015; Puroila ym. 2012). Tutkimuksemme tarkoituksena on osallistua lasten hyvinvointia käsittelevään tutkimuskeskusteluun sekä tuottaa tietoa lasten hyvinvoinnista päätöksenteon, palveluiden kehittämisen ja lasten hyvinvoinnin edistämisen tueksi.

Tarkastelemme artikkelissa, millaisista tekijöistä lasten arjen hyvinvointi rakentuu. Artikkelin on osa laajempaa Perhekeskustoimintamalli Lappiin – integroidut monitoimijaiset palvelut perheille -hanketta (2017–2018), jonka tavoitteena oli kehittää lapsiperheille suunnattuja hyvinvointia tukevia palveluja sekä tuottaa tutkimustietoa kehittämistyöhön. Toteutimme hankkeessa monimenetelmällistä tutkimusta, jonka avulla tavoitimme päiväkotijä ja alakouluikäisten lasten, yläkouluikäisten nuorten ja vanhempien sekä ammattilaisten kokemuksia ja näkemyksiä arjesta ja palveluiden toimivuudesta. Kokonaisuus on raportoitu osissa aineistojen laajuuden vuoksi (Kallinen ym. 2018; Lantela ym. 2020; Nurmi ym. 2019). Tässä artikkelissa analysoimme narratiivisen metodologisen otteen ohjaamana päiväkodeissa ja alakouluissa toteutettuja lasten ryhmä- ja parihaastatteluaineistoja.

Nojaudumme hyvinvoinnin tarkastelussa lapsuuden sosiologiseen tutkimusperinteeseen, jossa lapset nähdään aktiivisina toimijoina sekä heidän tietonsa yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti tärkeänä (Brady ym. 2015; Fattore & Mason 2017). Hyvinvointia voidaan määrittää erilaisten rinnakkaisten käsitteiden kuten elämänlaadun, resilienssin, subjektiivisen hyvinvoinnin (Exenberger & Juen 2013) ja hyvän elämän (Helavirta 2011) näkökulmista. Tässä tutkimuksessa lähestymme hyvinvointia subjektiivisena kokemuksena, koettuna elämänlaatuna ja kulttuurisesti rakentuneena (esim. Exenberger & Juen 2013; Mashford-Scott ym. 2012). Valintamme korostaa lasten tietoa hyvinvoinnista, onnellisuudesta ja tyytyväisyydestä, perhe- ja ystävyys-suhteista, mahdollisuuksista osallistua yhteisöllisiin toimintoihin ja toteuttaa itseään (Allardt 1976). Tarkastelemme lasten arjen hyvinvointia rakentavia tekijöitä arjen ympäristöissä ja sosiaalisissa suhteissa heidän omasta näkökulmastaan. Tulokulmamme lasten hyvinvointiin on positiivinen. Olemme kiinnostuneita hyvinvointia edistävästä tekijöistä, vaikka ne voivat näyttäytyä myös hyvinvointia rapauttavina riskitekijöinä, jos ne jäävät toteutumatta (Amerijckx & Humblet 2014; Axford 2009; Gadermann ym. 2016). Teoreettiset sitoumuksemme korostavat lasten subjektiivista ja metodiset ratkaisumme lasten osallisuuden ja kuuntelemisen merkitystä heidän hyvinvointinsa tarkastelussa (Winter 2010, 193).

Lasten arjen hyvinvoinnin rakentuminen aiemman tutkimuksen valossa

Lasten arjen hyvinvointi on ilmiönä moniulotteinen, ja sitä on tutkittu erilaisista teoreettisista, käsitteellisistä ja metodologisista lähtökohdista. Aiempi tutkimus havainnollistaa, että lasten hyvinvointikokemukset ovat kontekstisidonnaisia – ne rakentuvat ajassa, paikassa ja erilaisissa suhteissa (Amerijckx & Humblet 2014; Helavirta 2011, 19). Lasten hyvinvointiin vaikuttavat yksilölliset, yhteisölliset, institutionaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät. Usein lasten hyvinvointiin liittyvissä tutkimuksissa onkin käsitelty terveydellisiä, taloudellisia ja poliittisia sekä perheeseen liittyviä tekijöitä (Amerijckx & Humblet 2014; ks. myös Axford 2009; Puroila ym. 2012, 346).

Aiempi tutkimus havainnollistaa, kuinka lasten arjen hyvinvoinnin näkökulmasta perhe, koti, asuinympäristö, päiväkoti ja koulu kietoutuvat merkityksellisinä konteksteina toisiinsa, ja lasten hyvinvointia onkin tutkittu laajasti näissä ympäristöissä ja sosiaalisissa suhteissa. Lasten hyvinvointia edistävä arki muodostuu kodin ja koulun positiivisesta ja turvallisuudesta ilmapiiristä (esim. Minkkinen 2015), vanhempien ystävällisyydestä ja läsnäolosta (Poikolainen 2014; Metsäpelto ym. 2015), hyvistä kaverisuhteista sekä hyvinvointia tukevasta arjesta ja mielekkäistä vapaa-ajan toiminnoista (Fattore & Mason 2017). Hyvinvointia tukee se, että lapsi voi kokea arvostusta opettajien, vertaisten ja perheen keskuudessa (Thomas ym. 2016). Lisäksi asuinympäristöllä ja -yhteisöllä on havaittu olevan merkitystä lasten hyvinvoinnille. Esimerkiksi lapsisensitiivisesti toteutettu kaupunkisuunnittelu, jossa

huomioidaan lapset yksilöinä ja sosiaalisena ryhmänä, voi edistää heidän hyvinvointiaan (Christensen & O'Brien 2003, 1).

Lasten hyvinvointia suomalaisissa päiväkodeissa käsittelevän tutkimuksen (Puroila ym. 2012) tulokset havainnollistavat ympäristön fyysisyyden, materiaalisuuden ja niissä muodostuvien vertaissuhteiden sekä lapsen ja aikuisen suhteiden vuorovaikutteista merkitystä hyvinvoinnille. Lasten positiiviset kokemukset hyvinvoinnistaan rakentuvat inspiroivalle ja toiminnan mahdollistavalle materiaaliselle ympäristölle, reagoiville aikuisille, hyvillä kaverireille ja merkityksellisillä aktiviteeteillä. Hyvinvointiin vaikuttavat negatiivisesti puolestaan jäykät institutionaaliset rakenteet, lasten ja aikuisten välinen etäisyys, poissulkeutuminen vertaissuhteista sekä kokemus siitä, ettei tule kunnioitetuksi subjektina. (Puroila ym. 2012.)

Lasten arjen hyvinvointiin vaikuttaa keskeisesti se, miten heitä lähestytään arjen kohtauksissa, miten heidän näkemyksiinsä suhtaudutaan, sekä millaisina tiedontuottajina heidät nähdään (esim. Brady ym. 2015). Lasten hyvinvointia voi tarkastella myös erilaisista osallisuuden positioista rakentuvana. Esimerkiksi Helavirta (2011, 33–34) on jäsentänyt lasten hyvinvointia kansalaisuuteen, asianosaisuuteen sekä asiantuntijuuteen liittyvänä tietona. Kansalaistiedossa lapset nähdään kansalaisina; lasten hyvinvointia koskeva tieto rakentuu lasten arkea yhteisesti koskevista asioista, ja sitä tuotetaan esimerkiksi koulujen lapsiparlamenteissa. Asianosaistieto kohdistuu lasten omaa hyvinvointia koskevien asioiden hoitamiseen. Tietämisen paikkoja voivat olla esimerkiksi instituutioiden asiakkuudet. Asiantuntijuuteen liittyvässä tiedossa lapset puolestaan nähdään aktiivisina toimijoina esimerkiksi lapsia koskevan tutkimuksen ja heille suunnattujen palveluiden kehittämisessä ja arvioinnissa. Lasten saamat erilaiset osallisuuden ja tiedontuottamisen positiot ilmentävät lasten ja aikuisten välistä valtasuhdetta. (Helavirta 2011.) Aikuiset päättävät viime kädessä lasten hyvinvointia koskevista rakenteista ja osallisuutta tukevista voimavaroista. Usein lasten tietäminen ja heidän itsensä tuottama tieto omasta hyvinvoinnistaan edellyttävät aikuisten luomia institutionaalisia, taloudellisia ja rakenteellisia mahdollisuuksia. (Kiili 2006.)

Myös yhteiskunnallisilla ja poliittisilla olosuhteilla on merkitystä lasten hyvinvoinnille. Lapsipolitiikka ja erilaiset aikaan sidotut poliittiset päätökset, kuten Marinin hallituksessa tekeillä oleva perhevapaa-uudistus ja sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus, heijastuvat lasten arjen hyvinvointiin. Lapsipolitiikka voidaan ymmärtää YK:n lapsen oikeuksien julistuksessa (1959) ja Lapsen oikeuksien sopimuksessa (1989) annettujen, lapsille tarkoitettujen kansainvälisten oikeuksien ja elinolojen yhteiskunnallisena turvaamisena. Tavoitteena kansallisessa lapsipolitiikassa on ollut tarjota lapsille oikeudenmukainen osuus yhteisistä voimavaroista ja riittävä lastensuojelu sekä mahdollistaa lasten osallistuminen heitä itseään koskevaan päätöksentekoon. (Satka ym. 2002, 245.) Lapsia koskevassa politiikassa on pyritty nostamaan lapsi subjektin asemaan ja vahvistamaan lasten osallisuutta suhteessa omaan hyvinvointiinsa. Lähtökohtana on usein lapsen oikeus hyvinvointiin.

Kokonaisuudessaan aiemmat tutkimukset osoittavat, että lasten arjen hyvinvointia rakentavat tekijät ovat moniulotteisia ja monitasoisia. Ne tuovat esiin lapsilähtöisten arjen ympäristöjen merkityksen lasten hyvinvoinnille. Lisäksi ne korostavat, että lasten tiedon ja toimijuuden huomioinnilla heidän sosiaalisissa suhteissaan ja erilaisissa arjen ympäristöissä on merkitystä heidän hyvinvoinnilleen. Vaikka lasten hyvinvointia lähestytään nykyisin indikaattoritiedon rinnalla yhä useammin lasten itsensä tuottamana (ks. Helavirta 2011, 40) ja lasten hyvinvointia edistäviä tekijöitä tunnustetaan jo hyvin, ei tietoa tuoteta kuitenkaan vielä systemaattisesti, eikä sitä hyödynnetä riittävästi. Tutkimuksemme jatkaa keskustelua lasten hyvinvoinnista tuottaen tietoa lasten arjen hyvinvointia rakentavista tekijöistä heidän itsensä kertomana.

Lasten haastattelujen toteutus

Tutkimusaineisto koostuu ryhmä- ja parihaastatteluista, joihin osallistui yhteensä 115 lasta. Aineisto kerättiin keväällä 2018 kolmen kunnan viidessä päiväkodissa ja kahden kunnan kolmessa alakoulussa. Päiväkoti ja koulu muodostavat lasten keskeisen arjen ympäristön, josta heitä myös tavoittaa tutkimuksellisiin tarkoituksiin (O'Reilly ym. 2013; Strandell 2010, 99). Päiväkodeissa haastatteluihin osallistuivat työntekijöiden valitsemat 5–6-vuotiaiden lasten ryhmät ja kouluissa halukkaat 4.–5. luokkien oppilaat. Tutkimukseen osallistui 61 koululaista ja 54 esiopetusikäistä lasta. Valitsimme päiväkodeista 5–6-vuotiaat lapset, sillä heidän kanssaan oli iän puolesta mahdollista toteuttaa vuorovaikutuksellinen ryhmäkeskustelutilanne. Kouluista tutkimukseen osallistuivat 4.–5. luokkien oppilaat, joilla oli jo usean vuoden kokemus perusopetuksesta, eikä siirtymä yläkouluun ollut vielä ajankohtainen. Lähestymme eri-ikäisten lasten tuottamaa tietoa toisiaan täydentävänä, koska tutkimushankkeen tavoitteena oli rakentaa moniulotteista kuvaa hyvinvoinnista.

Pyysimme ja saimme tutkimusluvut kuntien palvelualuepäälliköiltä, rehtoreilta, päiväkodin työntekijöiltä ja lasten vanhemmilta. Lapsille kerrottiin haastatteluissa osallistumisen vapaaehtoisuudesta, tutkimuksen tarkoituksesta sekä haastatteluaineiston käytöstä, minkä jälkeen lapset antoivat suullisen suostumuksensa (Rutanen & Vehkalahti 2019). Kouluissa järjestettiin yhteensä kymmenen haastattelua, joissa jokaisessa oli 5–6 lasta. Päiväkodeissa haastatteluja oli yhteensä 14 ja ne toteutettiin 3–6 lapsen ryhmissä ja kahtena parihaastatteluna. Haastattelut kestivät noin 15 minuuttia. Haastatteluja varten valittiin rauhallinen tila yhdessä opettajien ja päiväkodin työntekijöiden kanssa. Lapsilähtöistä tutkimusetiikkaa korostava vaihtoehto olisi ollut toteuttaa haastattelut lasten valitsemissa tiloissa. Sille ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta, sillä haastattelut toteutettiin oppituntien ja päiväkodin ohjelman aikana.

Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina. Teemat olivat lasten hyvinvointi, kuulluksi tuleminen, osallistumismahdollisuudet sekä varhaiskasvatuksen ja koulun kehittäminen. Teemojen valinta pohjautui aiempaan tutkimukseen (esim. Christensen & O'Brien 2003; Helavirta 2011; Kiili 2016; Minkkinen 2015; Poikolainen 2014; Thomas ym. 2016) ja ne olivat koko tutkimushankkeen kiinnostuksen kohteena. Hyvinvointia lähestyttiin hyvän olon käsitteen avulla, mikä johdatti lapset keskusteluaiheeseen (ks. Mashford-Scott ym. 2012). Päiväkotilasten aineistonkeruussa hyödynnettiin keskustelun herättäjänä tuttua lelua, jonka avulla keskusteltiin sen hyvinvoinnista, osallisuudesta ja vaikuttamismahdollisuuksista. Tämän jälkeen teemoista keskusteltiin lasten kanssa heidän näkemyksiään kysyen. Päiväkotiaineistossa hyvinvointiin liittyvät kysymykset olivat esimerkiksi seuraavanlaiset: *Miltä x:stä tuntuu, kun sillä on hyvä olla kotona/päiväkodissa?* Sen jälkeen, kun lapset olivat vastanneet lelua koskevaan kysymykseen, käytiin keskustelua lasten omasta hyvinvoinnista esimerkiksi seuraavin kysymyksin: *Miltä sinusta tuntuu, kun sinulla on hyvä olla kotona/päiväkodissa? Mistä (hyvään oloon liittyvästä asiasta) lapset tietävät enemmän kuin aikuiset? Miten voisit kertoa aikuisille asioista/miten saat aikuiset kuuntelemaan? Mitkä asiat voisivat auttaa sinua hyvässä olossa? Entä jos sinulla ei ole hyvä olo, mitä siten teet?*

Koululaisten haastatteluissa ei käytetty lelua, vaan ne perustuivat avoimelle ryhmäkeskustelulle haastattelu-teemojen pohjalta. Pyrimme lisäämään haastatteluilla lasten osallisuutta ja tukemaan heidän käsityksiään itsestään kansalaisina ja asiantuntijoina (ks. Vehkalahti ym. 2010, 2; Helavirta 2011). Haastattelut tallennettiin ja litteroitiin. Litteroitua päiväkotiaineistoa kertyi 128 sivua ja kouluaineistoa 81 sivua.

Lapsia koskevassa tutkimuksessa on väistämättä läsnä kasvatuksen, vallan ja hallinnan tematiikka, mikä tekee eettisistä kysymyksistä moniulotteisia ja erityistä osaamista vaativia (Rutanen & Vehkalahti 2019; Strandell 2010, 93; Vehkalahti ym. 2010, 15–17). Tiedostimme tutkimustilanteessa valta-asetelman tutkija-aikuisen ja lapsen välillä, minkä vuoksi korostimme haastatteluissa lasten tietoa ja pyrimme kuuntelemaan heitä. Ryhmähaastattelu aineistonkeruumuotona purkaa myös osaltaan lasten ja aikuisen välistä valtasuhdetta korostaen lasten vertaisuhteissa kumuloituvaa tiedontuotantoa. (Esim. Rutanen & Vehkalahti 2019.) Ryhmissä lapset saivat tukea muilta lapsilta ja heillä oli mahdollisuus jakaa ajatuksia keskenään, jolloin vuorovaikutus ei rakentunut ainoastaan suhteessa tutkijaan. Haastattelutilanteet olivat luonteeltaan ryhmä- ja parikeskusteluita, joissa haastattelija pyrki tukemaan lasten kerrontaa. Erityisesti pienten lasten haastatteluille oli tyypillistä poukkoilevuus, ja haastattelija tarttui niihin aloitteisiin, joita lapset esittivät (ks. Ponizovsky-Bergelson ym. 2019). Haastattelujen vuorovaikutteisen luonteen vuoksi lapsille tuli itselleenkin uusia, omaa hyvinvointia koskevia oivalluksia.

Lasten osallistumisaktiivisuudessa oli sekä ryhmien sisäistä että ryhmien välistä vaihtelua. Kaikki lapset osallistuivat jokaisen kysymyksen kohdalla keskusteluihin vähintään yhdellä kommentilla, ja tasapuolinen osallistumismahdollisuus varmistettiin puheenvuoroja jakamalla, riittävällä ajan antamisella, sekä tarvittaessa kysymysten toistamisella. Keskustelun määrällisen vaihtelun lisäksi ryhmien välillä oli myös laadullista eroa siinä, kuinka syvällisesti teemoja käsiteltiin. Kaikissa ryhmissä lapset jakoivat kuitenkin henkilökohtaisiakin tietoja esimerkiksi perhesuhteistaan. Tämä kertoo osaltaan ryhmiin valikoituneiden lasten keskinäisestä luottamuksesta, jota lasten osallistuminen ryhmien muodostamiseen saattoi edistää. Lapset reagoivat ja toimivat tilanteissa spontaanisti. Erityisesti päiväkotikäiset lapset liikkuivat paljon haastattelun aikana ja ohittivat toisinaan haastattelijan kysymykset siirtyen muihin asioihin.

Narratiivinen sisällönanalyysi

Lähestymme lasten tuottamaa tietoa hyvinvointia rakentavista tekijöistä narratiivisella tutkimusotteella (ks. Eskonen 2005; Karjalainen & Puroila 2017; Puroila ym. 2012). Narratiivinen tutkimus jakautuu erilaisiin teoreettisiin ja analyttisiin suuntauksiin. Polkinghornen (1988) jaottelussa narratiivista tutkimusta voidaan toteuttaa narratiivien analysointina (analysis of narratives), jossa korostuu pragmaattinen päättely ja narratiivisena analyysinä (narrative analysis), joka nojautuu narratiiviseen ajatteluun tavoitteenaan muodostaa narratiivinen tulkinnallinen tarina aineiston tapahtumien suhteista ja merkityksistä. Toteuttamamme analyysi paikantuu toisena mainittuun, narratiiviseen analyysiin. Ryhmä- ja parihaastattelutilanteet koostuivat erilaisista kertomistilanteista yhdistäen yksilöllisiä ja sosiaalisia ulottuvuuksia (Polkinghorne 1988), jolloin lasten hyvinvointiin liittyvän tiedon kiteyttäminen oli mahdollista. Narratiivisessa prosessissa yhdistyvät kertominen ja kuunteleminen, jolloin narratiiveista tulee enemmän tai vähemmän moniäänisiä. Vaikka lapset ovat aktiivisia osallisia, narratiivit eivät ole täysin lasten luomia, vaan tutkijoiden ja lasten välisessä vuorovaikutuksessa rakentuneita. (Puroila ym. 2012.) Kokonaisuudessaan lasten narratiiveja luonnehtii episodimaisuus, pienten lyhyiden kertomusten kaava.

Analysoimme lasten kertomuksia sisällönanalyttisesti. Tavoitteenamme oli muodostaa lasten kerronnan yksityiskohdista kokonaisuuksia, jotka lapset näkevät tärkeiksi arjen hyvinvointinsa rakentumisessa (Clandinin & Connelly 1998, 155; Eskonen 2005; Polkinghorne 1988). Aloitimme analyysin lukemalla ensin haastattelujen litteraatit merkitsemällä ne kohdat, joissa lapset puhuivat hyvinvoinnistaan. Tavoittaaksemme lasten hyvinvoinnin

tekijöitä käytimme kontekstuaalista lukutapaa, jolloin luimme lasten kerrontaa kolmen eri kontekstin – subjektien välisten suhteiden, sosiaalisen kentän sekä kulttuuristen metanarratiivien – näkökulmista (Tuval-Mashiach 2014). Lukiessamme tekstiä subjektien välisten suhteiden kontekstissa kiinnitimme huomion aikuisen tutkija–haastattelijan ja lasten väliin sekä lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen ja toimintaan. Teimme havaintoja aineiston kuuntelun ja litteraattien lukemisen vuoropuhelussa siitä, millaisella sävyllä lapset kertovat ja millainen on kertomistilanteiden sosiaalinen tunneilmasto (esim. turhautuminen). Lukiessamme kerrontaa sosiaalisen kentän näkökulmasta kiinnitimme huomion lasten mainitsemiin sosiaalisiin suhteisiin ja tilanteisiin (esim. välitunti), toimintaan sekä sosiaalisiin rakenteisiin (esim. koulu, kotipaikkakunta), joihin he asettivat itsensä. Lopuksi teimme tulkitsevaa luentaa ja katsoimme kerrontaa kulttuurisen metanarratiiviin kontekstissa kiinnittäen huomion sellaisiin kulttuurisiin teemoihin, käsityksiin ja arvoihin (esim. lasten vapaudet ja velvollisuudet suhteessa aikuisiin), joita lasten kerronnan taustalla on. Tämän jälkeen jäsensimme lasten arjen hyvinvointia rakentavat tekijät. Nimesimme aineistosta neljä narratiivia, joista lasten arjen hyvinvointi muotoutuu: 1) turvallisuuden rakentuminen, 2) kuulukuksi ja ymmärretyksi tuleminen, 3) tietämisen ja päätöksenteon mahdollisuus sekä 4) aktiivinen osallisuus ja toimijuus. Kuvaamme niiden sisällöt Taulukossa 1.

Narratiivit	Aineiston analyysin kontekstit		
	Subjektien väliset suhteet	Sosiaalinen kenttä	Kulttuuriset metanarratiivit
Turvallisuuden rakentuminen	Myönteisyys, arvostus ja vertailu	Koti ja perhe, koulu, päiväkoti, kotipaikkakunta Kaveri-, perhe- ja sukulaisuhteet Leikkiminen, pelaaminen, nukkuminen, hyvä ruoka, perhejuhlat, oma tila	Rauhallisuus, sosiaaliset suhteet, rutiinit, hyvä olo, mahdollisuus mieluisaan tekemiseen
Kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen	Turhautuminen, kriittisyys ja vakavuus	Erityisesti koti ja perhe, mutta myös koulu ja päiväkoti Vanhemmat, isovanhemmat, päiväkodin ja koulun työntekijät	Luotettavat ja läsnäolevat aikuiset
Tietämisen ja päätöksenteon mahdollisuus	Itsevarmuus, päättäväisyys	Erityisesti päiväkoti ja koulu, mutta myös koti ja perhe Lapsen oma tekeminen, pelit, leikit, kaverit, ruoka, päiväkodin ja koulun arki	Päätöksenteko ja osallisuus Usko omaan tietämykseen ja toimijuuteen
Aktiivinen osallisuus ja toimijuus	Mielikuvituksen, leikkisyyden, rönsyily ja huumori	Päiväkoti ja koulu Päiväkodin ja koulun tilat, sosiaalinen ilmapiiri, koulutyö ja kouluyhteydet	Osallisuus ja kehittämismahdollisuudet

Taulukko 1. Lasten arjen hyvinvointia rakentavat tekijät.

Kuvaamme seuraavassa luvussa lasten arjen hyvinvointia rakentavat tekijät. Havainnollistamme narratiiveja aineisto-otteilla. Olemme anonymisoineet aineiston ja nimenneet lapset satunnaisesti valituilla peitenimillä.

Lasten arjen hyvinvointia rakentavat tekijät

Turvallisuuden rakentuminen

Turvallisuuden rakentumisen narratiivissa lasten kerrontaa kehystivät koti ja perhe, koulu, päiväkoti ja kotipaikkakunta. Kerrontaa sävyttivät myönteiset ja arvostuksen tunteet. Narratiivin mukaan lapsilla on hyvä ja turvallinen olla, kun perhe on kotona, kotona ei ole melua, eikä ole riitaa lasten tai vanhempien kesken. Narratiivissa korostui Poikolaisen (2014, 18) ja Helavirran (2014, 66) tutkimusten mukaisesti kodin positiivisen ilmapiirin ja turvallisuuden merkitys lasten arjessa. Lapset puhuivat hyvästä ruoasta, peleistä ja perhejuhlista, jotka usein kuuluvat perhearjen rutiineihin ja tuottavat siten turvallisuuden tunteen.

ta. Tulkitsemme, että rauhallisuus ja sen antama turvallisuus olivat osa lasten hyvinvointia (Exenberger & Juen 2013), kuten Sofian kuvaus osoittaa:

Nii, että kun on rauhallista eikä koko ajan, riidellä tai puhuta hirveen sillee, että ei mitenkään huutamalla tai kovalla äänellä puhuta. Et on sellai rauhallista ja sitte mulla varsinkin et on koko perhe kotona, ni se on tosi rauhallista... (Sofia, kouluaineisto.)

Narratiivissa tulee esiin, miten rauhattomilla ympäristöillä on negatiivinen vaikutus lasten hyvinvoinnille. Turvallisuuden rakentumisessa on keskeistä, että lapsilla on mahdollisuus määrittää omia sosiaalisia, ajallisia ja henkilökohtaisia tilojaan. Lapset kaipaavat omaa tilaa, jossa he voivat rauhoittua ja viettää aikaa itsekseen, kuten myös Forsberg ja Strandell (2007, 401) tuovat esiin tutkimuksessaan. Lapset puhuivat oman tilan tärkeydestä myönteisesti ja arvostavasti:

No mulla ainaki sillee, että aina jos on tosi rauhallista ja kaikki tekee semmosia omia puuhia tai semmosia mitä ne haluaa. Et joskus vaik, jos mä leikin joutain, tai jos mä oon ulkona jonkun kaa ja sillee ni sit se on kiva ku, tosi rauhallista ku, voi tehä omia puuhia... (Maria, kouluaineisto.)

Lasten oman tilan tarpeeseen liittyy toisaalta yksinäisyys, jolloin turvallisuuden raja näytetään häilyvänä. Toisessa ääripäässä voi olla liiallinen yksinolo esimerkiksi kotona, mikä voi heikentää lapsen turvallisuuden tunnetta (ks. myös Forsberg & Strandell; Metsäpelto ym. 2015, 6–7). Hyvinvointia vahvistavana tekijänä narratiivissa näkyy myös se, että lapset ymmärtävät levon merkityksen aktiivisen leikkimisen ja pelaamisen rinnalla, mikä on tullut esille myös muissa tutkimuksissa (Forsberg & Strandell 2007, 401; Poikolainen 2014). Aineistossa levon merkitystä pohtii esimerkiksi Oliver:

Menen vaan istumaan ja mietin mitä tekisin. (Oliver, päiväkotiaineisto.)

Narratiivissa tulee esiin, miten lasten turvallisuuden rakentuminen oli sidoksissa vertaissuhteisiin sekä koulun ja päiväkodin toimintoihin. Vertaissuhteissa lapsille oli tärkeää, etteivät he joudu kiusatuiksi. Kouluikäiset lapset korostivat erityisesti kaverisuhteita, mieluisia oppiaineita, pelejä ja leikkejä, joiden voidaan katsoa luovan turvallisuuden perustaa. Myös päiväkotiiikäiset kuvasivat leikkimistä ja pelaamista hyvän olon lähteinään. Aiemmassa tutkimuksessa on tullut esille, että instituutioiden jäykät rakenteet, esimerkiksi oppituntien ja ruokailun rytmitys, voivat kuitenkin estää narratiivissa esiin tulleiden lapsille mieluisten toimintojen toteuttamisen (Puroila ym. 2012).

Turvallisuuden rakentumiseen liittyi myös lasten laajempi asuinympäristö. Lapset kuvasivat kotipaikkakuntaansa arvostaen. Aiemmassa tutkimuksessa (esim. Fattore & Mason 2017) esiin nostettu sosiaalisten suhteiden merkitys ilmeni narratiivissa sosiaalisina verkostoina ja yhteisinä paikkoina: kotipaikkakunnalla ovat kaverit ja sukulaiset, joiden kanssa voi viettää aikaa. Asuinympäristö näyttäytyykin lapsille samanaikaisesti fyysisenä ja sosiaalisena tilana, jossa he voivat liikkua vapaasti (Christensen 2003). Lapset vertasivat kotipaikkakuntaansa usein suurempiin kaupunkeihin. He toivat esiin, kuinka turvallista pienessä kaupungissa oli asua ja läheisten kanssa oli siten helppo viettää aikaa. Turvallisuuden tunnetta rakensivat tuttuuden asioiden lähellä olo ja sosiaalisten suhteiden merkitys osana asuinympäristöä:

Täällä on tosi lähellä kaikki paikat. Esim. koulu ja kirjasto ja kaupat on tosi lähellä. Täällä näkee paljon tuttuja. (Eetu, kouluaineisto.)

Turvallisuuden rakentumisen narratiivi osoittaa, että lapsilla on näkemystä omasta hyvinvoinnistaan ja siihen kytkeytyvästä turvallisuudesta. Narratiivin mukaan arjen seesteisyydellä, rauhallisuuden tunteella, arjen rutiineilla ja ympäristön tuttuudella on merkitystä lasten hyvinvoinnille. Lasten turvallisuuden näkökulmasta merkittävänä näyttäytyy lasten lähiympäristö ja sen mahdollisuudet hyvinvointia tuottavalle toiminnalle. Narratiivissa korostuu keskeisenä hyvinvointia edistävänä tekijänä mahdollisuus osallistua yhteisöllisiin toimintoihin. Siinä tulee esiin myös Forsbergin ja Strandellin (2007, 396) mainitsema lasten aktiivinen rooli lasten hyvinvointiin liittyvissä neuvotteluissa. He voivat esimerkiksi määrittellä – usein aikuisten määrittämiä – tiloja ja toimia niissä sen mukaisesti, että ne lisäävät omaa hyvinvointia ja luovat turvallisuuden tunnetta. Aikaisempien tutkimusten mukaisesti (esim. Metsäpelto ym. 2015) narratiivissa korostuu perhe- ja kaverisuhteiden merkitys hyvinvoinnille ja turvallisuuden tunteelle, vaikka lapset luovat myös itse aktiivisesti omaa turvallisuuttaan. Perheeseen liittyvät tekijät on nostettu esiin useissa aikaisemmissa lasten hyvinvointia käsittelevissä tutkimuksissa (Amerijckx & Humblet 2014; ks. myös Axford 2009; Puroila ym. 2012, 346).

Kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen

Kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen narratiivissa kerrontaa kehystivät arjen ympäristöistä erityisesti koti ja perhe. Narratiivissa on kysymys siitä, että lapsilla on tarve tulla ymmärretyiksi ja aikuisten kuulemiksi, mistä lapsilla oli vaihtelevia kokemuksia. Esimerkiksi Ella kuvaa myönteistä tunnetta, mikä seuraa siitä, kun lapsi saa aikuisen huomion ja tulee kuulluksi:

Haastattelija: Miltä tuntuu, kun aikuiset kuuntelee?

Ella: Sydän alkaa lämmittää. (Ella, päiväkotiaineisto.)

Lapset näkivät myönteisenä sen, että heillä oli elämässään aikuisia, joille he voivat kertoa toiveitaan ja huoliaan. He korostivat lähellä olevien aikuisten ja heidän läsnäolonsa merkitystä (ks. Fattore & Mason 2017; Thomas ym. 2016). Lapsilla oli useita aikuisia eri arjen ympäristöissä, joiden kanssa he saattoivat tulla kuulluksi ja ymmärretyiksi. Tärkeinä aikuisina lapset mainitsivat päiväkodin ja koulun työntekijät, vanhemmat ja isovanhemmat. Lapset mainitsivat lemmikit tärkeiksi kuuntelijoiksi, minkä myös Helavirta (2011, 75) tuo esiin lasten hyvinvointia vahvistavana tekijänä. Lemmikkieläinten tärkeys laajentaa lapsen hyvinvointia tukevaa verkostoa.

Positiivisen kerronnan lisäksi narratiivi sisälsi lasten turhautumisen tunnetta ja vakavaa kerrontaa toiveesta aikuisten läsnäololle perheessä (ks. Forsberg & Strandell 2007; Poikolainen 2014). Vakavuus ilmeni kriittisyytenä vanhempien toimintaa kohtaan. Lasten näkemysten mukaan aikuisten tulisi olla enemmän läsnä ja kuunnella heitä (myös Winter 2010). Narratiivi osoittaa tärkeän havainnon lasten hyvinvoinnin kannalta, miten esimerkiksi puhelin ja muut älylaitteet tekevät vanhemmista poissaolevia. Lapset toivoivat aikuisten aitoa läsnäoloa. Narratiivissa tulevat esiin lasten kielteiset kokemukset tilanteista, joissa aikuiset eivät ole olleet läsnä:

Joskus ku mä yritän selittää jotain tärkeitä, ja ne kattoo samalla puhelinta niin sillen just. (Eino, kouluaineisto.)

Haastattelija: Mitä ajattelet Onni, kuunteleeko ne aikuiset teitä lapsia?

Onni: Ei ihan aina.

Haastattelija: ...Millon ne ei kuuntele?

Onni: Sillon ku se on puhelimessa.

Haastattelija: ... Onko ne aikuiset usein puhelimessa?

Onni: On.

Alma: On. Ainakin minun äiti.

Emmi: Ja mun äiti koska se on melki, koko ajan puhelimessa. Ja se puhelu on ainaki, tosi pitkä.

Haastattelija: Niin, ja sillen aikuiset ei ehdi kuunnella.

Emmi: Niin, mun äiti menee tosi kauan puhelimelle ja, ku se soittaa se on siinä tosi tosi tosi tosi kauan.

Haastattelija: Ja sillen ne ei sitte ehdi kuunnella lapsia.

Onni: Se pitää sanoa sitten kun se on pois puhelimesta. (Onni, Alma ja Emmi, päiväkotiaineisto.)

Kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisen narratiivi sisälsi myös lasten ehdotuksia, miten aikuiset voisivat huomioida lapsia paremmin:

Haastattelija: Miten aikuiset vois ottaa lasten ajatuksia paremmin huomioon?

Aada: Silleen että ne ei, olis enemmän niitten kaa.

Johannes: Eikä koko ajan, puhuis vaikka puhelimessa tai tekis semmosta tai pelais pleikal.

Aada: Niin ku minun isi.

Emmi: Tai se on puhelimella koko ajan.

Johannes: Samoin minun isi. (Aada, Johannes ja Emmi, päiväkotiaineisto.)

Ainakin ne vois hetkeksi ees pysähtyä, sillee kuuntelemaan ihan kunnolla, että vois olla semmonen vaikka juttelu-, joku -hetki, jossa jutellaan kaikista asioista. (Linnea, kouluaineisto.)

Narratiivissa korostuu aikuisten läsnäolon ja pysähtymisen tärkeys. Lapset myös ehdottivat, että aikuisten tulisi ottaa lasten ajatukset vakavasti ja muiden aikuisten pitäisi vaatia toisia aikuisia kuuntelemaan lapsia. Kouluikäiset lapset toivoivat, etteivät aikuiset tyrmäisi

heidän ajatuksiaan välittömästi, vaan antaisivat lapsen kertoa ehdotuksensa loppuun. Lapset pohtivat sitä, kuinka heidän voi joskus olla helpompi kertoa asioistaan ainoastaan toiselle vanhemmalle. Lapset käyttivät myös valtaa erilaisissa tilanteissa saadakseen vanhemman huomion, kuten Otto kertoo:

No, mun iskä ei kuuntele mua, ku vaan sillon ku sillä on se tietokone ni, mä laitan tietokoneen kiinni ja oon sillee, et kuuntele. (Otto, kouluaineisto.)

Kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisen narratiivissa korostuu se, miten lapset kohdataan arjen tilanteissa. Narratiivi tuo näkyväksi, miten lasten kohtaaminen edellyttää aikuisilta aitoa kiinnostusta lapsen asiaa kohtaan. Helavirran (2011, 14, 27–30; 2014, 68) mukaan lapset tulee kohdata subjekteina, jolloin heidät nähdään tasavertaisina perheenjäseninä perheen arkeen liittyvien asioiden suunnittelussa ja toteuttamisessa. Narratiivi korostaa, että lapset tulee ymmärtää aktiivisina osallisina perhettä ja kotia koskevilla neuvotteluilla (Forsberg & Strandell 2007, 396–397), ja että heillä on näkemyksiä näiden neuvotteluiden toimivuuden ehdoista. Lapsilla on tarve tulla aikuisten tunnistamiksi ja arvostamiksi, ja tarpeen täyttymisen on todettu tukevan heidän hyvinvointiaan (esim. Thomas ym. 2016). Narratiivissa lasten kuulluksi tuleminen painottui pääasiassa kotiin, mutta kuulluksi tulemisen tärkeyttä voi kytkeä myös muiden instituutioiden käytäntöihin, kuten kouluun ja lasten hyvinvointia tukeviin oikeudellisiin prosesseihin (Kääriäinen 2019).

Tietämisen ja päätöksenteon mahdollisuus

Tietämisen ja päätöksenteon mahdollisuuden narratiivia kehystivät arjen ympäristöistä erityisesti päiväkotia ja koulu, mutta osin myös koti ja perhe. Lasten kerrontaa sävyttivät itsevarmuus, päättäväisyys ja usko omaan tietämykseen ja mahdollisuuteen tehdä päätöksiä. Narratiivi osoittaa, että lasten tietoa hyödynnetään kuitenkin yhä rajallisesti. Lasten mahdollisuudet vaikuttaa ja päättää asioista päiväkodissa ja koulussa koskivat lähinnä lapsen omaa tekemistä, mutta päätöksentekomahdollisuus esimerkiksi päiväkodin tai koulun ympäristöön liittyvissä asioissa oli vähäistä, mikä tuli ilmi myös Puroilan ym. (2012, 358) tutkimuksessa. Koulussa lapset saivat päättää esimerkiksi välituntien sisällöstä ja päiväkodissa leikeistään:

Ainaki oman oppilaskunnassa ni me saahaan päättää melkeinpä kaikista koulun asioista yhdessä. Mut siel on kummiskin opettajia, pitämäs tavallaan rajaa niistä asioista. Mutta me saahaan siellä ainakin päättää aika paljon asioista. (Emilia, kouluaineisto.)

Narratiivissa konkretisoituu, että lapsilla on tärkeää tietoa. Tieto ja tietäminen kytkeytyvät kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisen narratiiviin, sillä lapset kokevat, että heillä on tietoa, jota aikuisten tulisi pysähtyä kuuntelemaan. Lapset halusivat jakaa huolenaiheitaan ja toivoivat aikuisten tietävän, jos heillä on hätä. Lapset tarvitsevat sitä, että aikuiset arvostavat heidän tietoaan, kuten Olivia kertoo:

Ja sitten jos, ne kuuntelis niin paljon, että mitä lapsil ois asiaa, ni niitten pitää rohkeesti sanoa että mitä, mikä on hätänä. (Olivia, päiväkotiaineisto.)

Tietämisen ja päätöksenteon mahdollisuuden narratiivissa ilmeni, kuinka lapset saivat päättää kotona ennen kaikkea harrastuksiinsa, kaverisuhteisiinsa ja ruokaan liittyvistä asioista. Samankaltaisia lasten omiin tarpeisiin liittyviä ja itsenäisen päättämisen mahdollisuuksia tulee esiin myös Puroilan ym. (2012, 358) tutkimuksessa. Näiden lisäksi narratiivissa tuli ilmi, miten lapset saivat päättää toisinaan, mitä kotitöitä he tekevät ja milloin he menevät kaverin luokse. Osa lapsista kertoi kuitenkin, etteivät he saa päättää juuri mistään. Tähän voi liittyä se, että usein aikuiset päättävät lasten arjen rakenteista ja siten voivat estää lasten päätöksentekoa (Kiili 2006). Esimerkiksi Emma kuvaa, kuinka aikuisten tulisi antaa lapsille mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon:

Ja sit mä tiän että, aikuiset ei tiä sitä että, lapsilleki pittää antaa joskus tilaisuus päättää. (Emma, päiväkotiaineisto.)

Narratiivin keskeisenä piirteenä oli, että lasten mielestä heillä oli aikuisia enemmän tietoa esimerkiksi koulusta, puhelimista ja peleistä. Lasten näkemysten mukaan he tiesivät itse omasta hyvinvoinnistaan aikuisia paremmin. Lapset nostivat esiin, kuinka vanhemmat eivät välttämättä tiedä kaikkea lapsestaan. Päiväkoti-ikäiset lapset kertoivat, että he voivat tietää salaisuuksia kuten, että joku on kiusannut toista, eikä siitä kerrottu vanhemmille.

Lasten arjen hyvinvoinnin näkökulmasta tietämisen ja päätöksenteon mahdollisuuden narratiivi nostaa esiin kysymyksiä sekä lasten osallisuudesta omaa hyvinvointiaan koskevan tiedon tuottamisesta että myös laajemmin lasten hyvinvointiin vaikuttamisesta. Narratiivi herättää esimerkiksi kysymyksen siitä, onko lasten mahdollista asettua Helavirran (2011, 33) määrittämään kansalaisen positioon, jossa heillä on mahdollisuus hoitaa lasten yhteisiä hyvinvointiin liittyviä asioita. Lasten tietäjyyden ja päätöksenteon mahdollisuudet näyttäytyvät kaventuneina ja vaatimattomina, vaikka lapset osoittavat tietävänsä tärkeitä asioita, joita aikuiset voisivat hyödyntää lasten hyvinvoinnin edistämässä. Narratiivi tekee näkyväksi, kuinka aikuiset pitävät usein edelleen lasten tietoa näiden omasta hyvinvoinnista toisarvoisena. Tutkimustulos vahvistaa sitä, että lasten tiedolla on merkitystä heidän hyvinvointinsa edistämässä (ks. myös Helavirta 2011; Kääriäinen 2019). Narratiivi vahvistaa näkemystä siitä, että lapset luottavat itse omaan asiantuntijuuteensa ja käyttävät sitä rohkeasti (myös Winter 2010). Tietäjän rooli vahvistaa lasten kokemusta siitä, että heidän näkemyksiään arvostetaan, mikä puolestaan voi edistää heidän hyvinvointiaan (Elfström Pettersson 2015, 232; Thomas ym. 2016).

Aktiivinen osallisuus ja toimijuus

Aktiivisen osallisuuden ja toimijuuden narratiivia kehystivät arjen ympäristöistä etenkin päiväkotia ja koulu. Lasten kerrontaa sävyttivät mielikuvituksellisuus, rönsyily ja huumori. Lapset näyttäytyivät innokkaina ja aktiivisina ideoijina saadessaan mahdollisuuden esittää ajatuksiaan koulun ja päiväkodin kehittämiseksi. Lasten ideat ja toiveet ovat osa lasten osallisuutta ja toimijuutta. Niiden kautta lapset osallistuvat ja osoittavat toimijuuttaan.

Narratiivissa lapset käsittelivät erityisesti koulutilojen viihtyvyyttä. Kouluviihtyvyyden toteutuessa myös kouluhyvinvoinnin toteutuminen on mahdollista (Janhunen 2013, 67). Lasten kouluun liittyvä kuvailu oli innostunutta, leikkimielistä ja humoristista erityisesti silloin, kun haastattelija ohjasi keskustelun vapaaseen ideointiin ja salli mielikuvituksen käytön (ks. Karjalainen & Puroila 2017, 28). Esimerkiksi koulun kehittämiseen liittyvä ideointi koski vapaa-ajan harrastusten sisällyttämistä koulupäivään ja monet lapset pohtivat asiaa innostuneena. Lapsilla oli useita konkreettisia kouluympäristön kehittämisehdotuksia,

ja he saivat ideoilleen tukea ryhmältä. Heidän ehdotuksensa osoittavat heidän halukkuut-
taan osallistua ja toimia aktiivisesti oman kouluympäristönsä kehittäjinä.

*Ja sitten mä tekisin ainaki sillai tosi mukavat penkit ja kaikki. Ja sitten valot
vois olla erilaiset. (Joonas, kouluaineisto.)*

Päiväkoti-ikäisten kehittämisideoita käsiteltiin taikomisen ajatuksen välityksellä. Lapset
toivoivat lisää värejä sisustukseen, herkkuja ja pelejä. Lisäksi he toivoivat, ettei päiväkodis-
sa riideltäisi eikä lyötäisi toisia. Lapsilla oli myös toiveita ja ideoita, jotka muut voisivat
olla koulussa tai päiväkodissa henkilökunnan lisäksi, mikä vahvistaa aikaisemmissa tutki-
muksissa esiin tulleiden sosiaalisten suhteiden tärkeyttä lasten hyvinvoinnin näkökulmasta
(Fattore & Mason 2017). Lapset mainitsivat tällaisina henkilöinä vanhemmat, isovanhem-
mat, sisarukset, kaverit ja lemmikit. Esimerkiksi Helmi korostaa vanhempien merkitystä
päiväkodissa oman ja perheen hyvinvoinnin edistämiseksi:

*Haastattelija: Mitäs jos te saisitte taikoa tänne ketä vaan ihmisiä tänne päi-
väkotiin, ni ketä te taikositte tänne?*

Helmi: Äitin ja isin.

Haastattelija: Miksi äitin ja isin?

*Helmi: Että niitten ei tarttis olla töissä...Ja jos tulee paha mieli niin voi men-
nä äitiin ja isän tykö. (Helmi, päiväkotiaineisto.)*

Narratiivissa tuli myös esiin lasten ajatuksia aikuisten välisen tiedonkulun tärkeydestä, jotta
lasten toiveet ja niiden myötä mahdollisuus osallisuuteen ja toimijuuteen voisivat toteutua
paremmin.

*Haastattelija: Onko teillä mitään ideoita siihen, että miten aikuiset vois ottaa
lasten ajatukset paremmin huomioon?*

*Eevi: Ehkä ainakin jos, ne kertois toisille aikuisille, niin sit jos, muutki aikui-
set tietäis siitä.*

*Sofia: Sit jos moni tietäis siitä niin sit se ehkä vois, sitten, ne toiveet vois sitte
ehkä toteutua helpommin. (Eevi ja Sofia, kouluaineisto.)*

Hyvinvoinnin rakentumisen näkökulmasta aktiivisen osallisuuden ja toimijuuden narratiivi
vahvistaa sitä, että lapsilla on kehittämis ehdotuksia liittyen hyvinvointiinsa eri arjen ympä-
ristöissä. Narratiivissa lapset näyttäytyvät asiantuntijoina, jotka voivat kehittää sekä arjen
ympäristöjään että myös laajemmin heille suunnattuja palveluita (Helavirta 2011, 34). Esi-
merkiksi koulun ja päiväkodin olosuhteilla on tärkeä rooli lasten hyvinvoinnille, joten niis-
sä paikoissa on tärkeä tukea lasten toimijuuden ja osallisuuden käytäntöjä (Thomas ym.
2016; ks. myös Puroila ym. 2012). Lasten mahdollisuudet aktiiviseen osallisuuteen ja toi-
mijuuteen kytkeytyvät myös lasten mahdollisuuksiin toteuttaa itseään (Allardt 1976) sekä
hyvinvoinnin myönteisten ja yhteisöllisten ulottuvuuksien tärkeyteen (Amerijckx & Humb-
let 2014; Axford 2009).

Lapset hyvinvointinsa asiantuntijoina ja rakentajina

Olemme tarkastelleet artikkelissa lasten tiedon pohjalta, millaisista tekijöistä lasten arjen hyvinvointi rakentuu. Lasten hyvinvointia rakentavat tekijät – turvallisuuden rakentuminen, kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen, tietämisen ja päätöksenteon mahdollisuus sekä aktiivinen osallisuus ja toimijuus – muodostavat vuorovaikutteisen kehän, jossa niiden sisällölliset ulottuvuudet voivat joko vahvistaa, tai jos ne jäävät toteutumatta, heikentää lasten hyvinvointia.

Muodostamamme neljä narratiivia vahvistavat aiempia tutkimuksia siitä, että lapset ovat aktiivisia toimijoita ja neuvottelijoita, ja he pystyvät tuottamaan tietoa hyvinvoinnistaan ja sitä määrittävistä tekijöistä, jotka ovat yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti tärkeitä (Fattore & Mason 2017; Winter 2010). Lasten hyvinvoinnin perustaa loi turvallisuuden rakentamisen narratiivi, jossa hyvinvoinnin lähtökohtina korostuivat turvallinen elinympäristö, sosiaaliset suhteet ja verkostot sekä mahdollisuudet mielekkäälle tekemiselle ja arjen rutineille. Tätä narratiivia haastoi kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen narratiivi niissä tilanteissa, joissa lapsi ei tullut aikuisten kuulemaksi. Kolmas narratiivi, tietämisen ja päätöksenteon mahdollisuus, nosti puolestaan esiin lasten kokemukset siitä, ettei heidän tietoaan aina huomioida, ja että heidän mahdollisuutensa vaikuttaa ja osallistua omaa toimintaympäristöään koskeviin päätöksiin ovat usein vähäisiä. Neljäs narratiivi, aktiivinen osallisuus ja toimijuus, osoittaa, että lapsilla on halua ja kykyä osallistua itseään koskevien asioiden kehittämiseen arjessaan. Narratiivit havainnollistavat, että hyvinvoinnin tekijät rakentuvat vuorovaikutteisessa kehässä lasten arjen ympäristöissä, kuten koulussa, päiväkodissa ja kotona, joissa hyvinvointia tulisi myös tukea. Kokonaisuudessaan narratiivit vahvistavat Christensenin (2003) ajatusta siitä, että on tärkeää ymmärtää, miten lapset kokevat ympäristönsä ja yhteisönsä sekä miten he rakentavat suhdettaan näihin.

Tutkimustulokset syventävät tietoa lasten arjen hyvinvointia rakentavista tekijöistä. Ne herättävät pohtimaan, ajattelemmeko lasten hyvinvointia liian monimutkaisesti. Narratiivit tekevät näkyväksi sen, kuinka lasten hyvinvointi koostuu pienistä, arkisista asioista. On riskiä, että lasten hyvinvointia halutaan tukea sekä mahdollistaa heidän osallisuutensa heitä itseään koskevissa asioissa, mutta samanaikaisesti aikuisilla ei ole aikaa kuunnella lapsia ja pysähtyä lasten asioiden äärelle. Lapset nostivatkin esiin keskeisenä asiana aikuisen läsnäolon ja pysähtymisen puutteen.

Tulosten osalta on tärkeä huomioida, että ne ovat sidoksissa valittuihin aineistonkeruuta ja analyysimenetelmiin. Ryhmä- ja parihaastattelumetodi on vaikuttanut siihen, ettei aineisto tavoita syvällisiä, yksilöllisiä hyvinvoinnin kokemuksia ja niiden merkityksiä. Ryhmätilanteen vuoksi kaikki lapset eivät välttämättä saaneet ääntään riittävästi kuuluviin. Erityisesti päiväkotikäisten lasten tiedon tuottamista on voinut estää myös se, että haastattelija oli heille vieras aikuinen. Aineisto on siten luonteeltaan yleistä ja yhteisöllisesti tuotettua. Myös narratiivinen tutkimusote on osaltaan vaikuttanut yksittäisten lasten kokemusten tavoittamisen mahdollisuuksiin. Esimerkiksi hermeneuttis-fenomenologinen lähestymistapa ja aineiston kerääminen yksilöhaastatteluilla ja havainnointijaksoilla päiväkodeissa ja kouluissa olisi eittämättä mahdollistanut syvällisemmän tiedon lasten hyvinvoinnin kokemuksista.

Aineistoon ja analyysitapaan liittyvistä rajoitteista huolimatta tuloksemme vahvistavat aiempia lasten hyvinvointia käsitteleviä tutkimuksia lasten kuulluksi tulemisesta ja heidän toimijuutensa kunnioittamista (esim. Helavirta 2011; Kiili 2016; Puroila ym. 2012). Tulokset tuovat esiin lasten rajalliset mahdollisuudet toimia aktiivisina perhe- ja lähiyhteisönsä sekä oman elinympäristönsä osallistujina ja siten oman hyvinvointinsa vahvistajina. Tutki-

muksemme osoittaa, että lasten tuottamaa hyvinvointia koskevaa tietoa olisi tärkeää hyödyntää enemmän ja ottaa lapsia vahvemmin mukaan eri kehittämistöihin heidän arjessaan ja paikallisissa toimintaympäristöissään. Asiantuntijuuteen liittyvä lasten tieto myös tarkoittaa aikaisemman tutkimuksen mukaisesti, että lapset voivat olla aktiivisia toimijoita, eivät ainoastaan tiedontuottajia (Helavirta 2011, 34; Kääriäinen 2019; Poikolainen 2014, 18). Tulokset osoittavat, että vaikka lasten osallisuutta pyritään tukemaan lapsipolitiikassa sekä erilaisissa lasten arkea koskevien ohjelmien ja suunnitelmien tavoitteissa, osallisuus ei kuitenkaan vielä toteudu riittävästi arjen areenoilla (ks. myös Kääriäinen 2019, 382; Metsäpelto ym. 2015), joilla lasten kokemusta ja asiantuntijuutta olisi mahdollista hyödyntää ja samalla tukea heidän kasvuaan aktiivisiksi kansalaisiksi.

Kodissa ja lasten arjen eri instituutioissa, kuten päiväkodeissa ja kouluissa, toimivien aikuisten välinen yhteistyö on keskeisessä roolissa siinä, miten lasten tieto voidaan tunnistaa ja parantaa sen asemaa sekä miten tietoa voidaan jakaa lasten hyvinvoinnin edistämiseksi (myös Kiili 2016; Poikolainen 2014; Thomas ym. 2016). Lisäksi organisaatioiden rakenteelliset ja toiminnalliset tekijät vaikuttavat lasten ja heidän tietonsa nähtyksi ja kuuluksi tulemiseen. Lasten osallistaminen ja kuuleminen heitä koskevissa hyvinvointikysymyksissä vaatii paikkoja, joissa lapsia rohkaistaan ja heille annetaan mahdollisuus tuottaa tietoa ja toimia asiantuntijoina.

Keskeistä on myös se, miten lapset ja heidän tietonsa otetaan huomioon valmisteltaessa poliittisia yhteiskunnallisia uudistuksia. Lasten hyvinvoinnin tukeminen näyttäytyy keskeisenä sisältönä kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tavoitteissa ja toimenpiteissä, mutta tieto lasten hyvinvoinnista ei tuota riittävän kattavaa ja ajantasaista kuvaa lasten hyvinvoinnin todellisista tilanteista. Tuloksemme nostavat esiin lasten näkökulmasta tuotettuja havaintoja lasten hyvinvoinnin tekijöistä sekä lasten tarpeesta tulla kuulluiksi ja arvotetuiksi aikuisten ja vertaisten keskuudessa. Tulokset herättävät pohtimaan aiempien tutkimusten mukaisesti (esim. Kääriäinen 2019, 391), miten lapsen osallisuutta korostavaa asenneilmapiiriä saisi vahvistettua ja miten lapsilähtöisiä kehittämisideoita saataisiin enemmän hyödynnettyä lasten hyvinvoinnin edistämistyössä. Kehittämistyössä on tärkeää huomioida, että pelkästään aikuisten kautta välittyvä tieto lasten hyvinvoinnista tai tavoitekielinen puhe lasten kuulemisesta ja heidän näkemystensä tärkeydestä ei ole riittävää lasten hyvinvoinnin edistämisessä. Tutkimuksemme tulokset korostavat, että lasten äänen kuuleminen edellyttää heidän kohtaamistaan arjessa, suhtautumista lapsiin aktiivisina toimijoina ja tiedontuottajina sekä lasten hyvinvoinnille antamien merkitysten arvostamista.

Kirjallisuus

- Allardt, Erik 1976. *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Juva: WSOY.
- Amerijckx, Gaëlle & Perrine, Claire Humblet 2014. Child well-being: What does it mean? *Children and Society* 28 (5), 404–415. <https://doi.org/10.1111/chso.12003>
- Axford, Nick 2009. Child well-being through different lenses: why concept matters. *Child and Family Social Work* 14 (3), 372–383. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2009.00611.x>
- Brady, Geraldine, Lowe, Pam & Olin Lauritzen, Sonja 2015. Connecting a sociology of childhood perspective with the study of child health, illness and wellbeing: introduction. *Sociology of Health & Illness* 37 (2), 173–183. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.12260>

- Christensen, Pia 2003. Place, space and knowledge. Teoksessa Christensen, Pia & O'Brien, Margaret (toim.), *Children in the City. Home, neighbourhood and community*. Lontoo: Routledge, 13–28.
- Christensen, Pia & O'Brien Margaret 2003. Children in the city: Introducing new perspectives. Teoksessa Christensen, Pia & O'Brien, Margaret (toim.), *Children in the City. Home, neighbourhood and community*. Lontoo: Routledge, 1–12.
- Clandinin, Jean D. & Connelly, F. Michael 1998. Personal experience methods. Teoksessa Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (toim.), *Collecting and interpreting qualitative materials*. Thousand Oaks, Ca: Sage, 150–178.
- Elfström Pettersson, Katarina 2015. Children's participation in preschool documentation practices. *Childhood* 22 (2), 231–247. <https://doi.org/10.1177/0907568213513480>
- Eskonen, Inkeri 2005. *Perheväkivalta lasten kertomana. Mitä ja miten lapset kertovat terapeutisissa ryhmissä perheväkivallasta?* Tampere: Tampereen yliopisto.
- Exenberger, Silvia & Juen, Barbara 2014. *Well-being, resilience and quality of life from children's perspectives: A contextualized approach*. Heidelberg, New York: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-7519-0>
- Fattore, Tobia & Mason, Jan 2017. The significance of the social for child well-being. *Children and Society* 31 (4), 276–289. <https://doi.org/10.1111/chso.12205>
- Forsberg, Hannele & Strandell, Harriet 2007. After-school hours and the meanings of home – Re-defining Finnish childhood space. *Children's Geographies* 5 (4), 398–408. <https://doi.org/10.1080/14733280701631841>
- Gadermann Anne M., Guhn, Martin, Schonert-Reichl, Kimberly A., Hymel, Shelley, Thomson, Kimberly & Hertzman, Clyde 2016. A Population-Based Study of Children's Well-Being and Health: The Relative Importance of Social Relationships, Health-Related Activities, and Income. *Journal of Happiness Studies* 17 (5), 1847–1872. <https://doi.org/10.1007/s10902-015-9673-1>
- Helavirta, Susanna 2011. *Lapset hyvinvointitiedon tuottajina*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Helavirta, Susanna 2014. Lasten hyvinvointitieto – tavallista, erityistä ja moraalista. Teoksessa Zechner, Minna (toim.), *Hyvinvointitieto: kokemuksellista, hallinnollista ja päätöksentekoa tukevaa?* Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A 15, 59–81.
- Kallinen, Kati, Laitinen, Merja, Lantela, Lauri, Leinonen, Jaana, Nikupeteri, Anna, Nurmi, Henna & Turunen, Tuija 2018. Lasten, nuorten ja perheiden osallisuus monitoimijaisen yhteistyön mahdollisuuksina ja haasteina. Teoksessa Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia (toim.), *Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa*. Helsinki: Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos, 14–23.
- Karjalainen, Satu & Puroila, Anna-Maija 2017. Ilon koodi: dialogisesti ja kulttuurisesti rakentuvat lasten ilon hetket päiväkotiarjessa. *Kasvatus & Aika* 11 (3), 23–36 [www-lähde]. < <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68721/30158> > (Luettu 18.1.2021).
- Kaukonen, Pälvi, Pelkonen, Marjaana, Hastrup, Arja, Bergbacka, Katja, Mäkelä, Jukka & Santala, Reima 2018. *Lapsille ja nuorille hyvä sote: LAPE-teesit sote-palveluiden uudistamisen tueksi*. THL – Päätösten tueksi 51. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kiili, Johanna 2006. *Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus Ipanoiden osallistumisesta*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 283. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Kiili, Johanna 2016. Lasten edustuksellisen osallistumisen jännitteet kunnallisessa lapsiparlamenttitoiminnassa. *Janus* 24 (2), 123–138.
- Kääriäinen, Aino 2019. Lapsen kuulemisesta kirjoittaminen olosuhdeselvityksissä. *Janus* 27 (4), 379–394. <https://doi.org/10.30668/janus.87983>
- Lantela, Lauri, Nurmi, Henna, Nikupeteri, Anna, Kallinen, Kati, Laitinen, Merja, Leinonen, Jaana, Turunen, Tuija & Vasari, Pekka 2020. Perheen ja ammattilaisten merkitys nuorten osallisuuden tukemisessa. *Nuorisotutkimus* 3 (38), 41–57.
- Mashford-Scott, Angela, Church, Amelia & Tayler, Collette 2012. Seeking Children's Perspectives on their Wellbeing in Early Childhood Settings. *International Journal of Early Childhood* 44 (3), 231–247. <https://doi.org/10.1007/s13158-012-0069-7>
- Metsäpelto, Riitta-Leena, Rönkä, Anna & Laakso, Marja-Leena 2015. Koululaisten hoitojärjestelyt ja hyvinvointi 24/7-taloudessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (1), 5–18.
- Minkkinen, Jaana 2015. *Lapsen hyvinvointimalli. Lasten emotionaalinen hyvinvointi ja sosiaaliset suhteet alakoulussa*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Nurmi, Henna, Nikupeteri, Anna, Leinonen, Jaana, Kallinen, Kati, Lantela, Lauri & Laitinen, Merja 2019. Kerättyä, jaettua, jalostettua, hyödynnettyä? Kokemustiedon rakentuminen ja hallinta lapsi- ja perhepalveluiden monitoimijaisessa yhteistyössä. *Focus Localis* 47 (1), 8–25.
- O'Reilly, Michelle, Dogra, Nisha & Ronzoni, Pablo. D 2013. *Research with children: Theory and practice*. Los Angeles, Lontoo, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage. <https://doi.org/10.4135/9781526486653>
- Poikolainen, Jaana 2014. Lasten positiivisen hyvinvoinnin tutkimus: metodologisia huomioita. *Nuorisotutkimus* 32 (2), 3–22.
- Polkinghorne, Donald E. 1988. *Narrative knowing and the human sciences*. Albany: SUNY Press.
- Ponizovsky-Bergelson, Yael, Dayan, Yael, Wahle, Nira, & Roer-Strier, Dorit 2019. A Qualitative Interview With Young Children: What Encourages or Inhibits Young Children's Participation? *International Journal of Qualitative Methods* 18 (1), 1–9. <https://doi.org/10.1177/1609406919840516>
- Puroila, Anna-Maija, Estola, Eila & Syrjäla, Leena 2012. Having, loving, being: children's narrated well-being in Finnish day care centres. *Early Child Development and Care* 182 (3–4), 345–362. <https://doi.org/10.1080/03004430.2011.646726>
- Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa 2019. Lasten ja nuorten tutkimusetiikan muuttuvat kentät. Teoksessa Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.), *Tutkimuseettisestä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka II*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 218, 7–31.
- Satka, Mirja, Moilanen, Johanna & Kiili, Johanna 2002. Suomalaisen lapsipolitiikan mutkainen tie. *Yhteiskuntapolitiikka* 67 (3), 245–259.
- Strandell, Harriet 2010. Etnografinen kenttätyö: lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia. Teoksessa Lagström, Hanna, Pösö, Tarja & Vehkalahti, Kaisa (toim.), *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 101, 92–112.
- Thomas, Nigel, Graham, Anne, Powell, Mary Ann & Fitzgerald, Robyn 2016. Conceptualisations of children's wellbeing at school: The contribution of recognition theory. *Childhood* 23 (4), 506–520. <https://doi.org/10.1177/0907568215622802>
- Tuval-Mashiach, Rivka 2014. Life Stories in Context: Using the Three-Sphere Context Model To Analyze Amos's Narrative. *Narrative Works: Issues, Investigations and Interventions* 4 (1), 125–145.

Vehkalahti, Kaisa, Rutanen, Niina, Lagström, Hanna & Pösö, Tarja 2010. Kohti eettisesti kestävä lasten ja nuorten tutkimusta. Teoksessa Lagström, Hanna, Pösö, Tarja & Vehkalahti, Kaisa (toim.), *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 101, 10–23.

Winter, Karen 2010. The perspectives of young children in care about their circumstances and implications for social work practice. *Child and Family Social Work* 15 (2), 186–195. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2009.00658.x>

YTT Kati Kallinen toimii sosiaalityön yliopistonlehtorina Itä-Suomen yliopistossa.

YTT Anna Nikupeteri toimii sosiaalityön tutkijatohtorina Lapin yliopistossa.

YTT dosentti Merja Laitinen toimii sosiaalityön professorina Lapin yliopistossa.

KM Lauri Lantela toimii kasvatustieteen yliopisto-opettajana Lapin yliopistossa.

KT dosentti Tuija Turunen toimii kasvatustieteen professorina Lapin yliopistossa.

HTM Henna Nurmi toimii hallintotieteen tutkijana Lapin yliopistossa.

HTT dosentti Jaana Leinonen toimii hallintotieteen yliopistonlehtorina Lapin yliopistossa.